

ODEŠLA SILNÁ A LASKAVÁ OSOBNOST

PhDr. Mirjam Moravcová, DrSc. (1931–2023)

Krátce před svými dvaadevadesátými narozeninami, 10. března 2023, nás navždy opustila legenda české etnologie a sociální antropologie Mirjam Moravcová. Dožít se tak vysokého věku je přitom krásné, dožít se jej v plné duševní svěžesti a s přiměřeným zvládnutím tělesných neduhů je báječné, avšak smět až do konce svých dní i v akademické sféře dělat, co člověka těší, to je vpravdě úžasné. Silné osobnosti nadto blaží, řídí-li svůj život samy a mohou-li ovládat své okolí, třebaže jen nemnohým to vydrží na celý život. „Paní doktorka“, jak jsme ji všichni znali, byla právě takovou osobností a vydržela s tím až do samého konce – lepší projev naplnění, zdaru a osobního uspokojení sotva pohledat!

Pocházela z rodiny důstojníka československé armády Otakara Starého, která po druhé světové válce zakotvila v Praze, kde dcera Mirjam vystudovala reálné gymnázium a potom v letech 1951–55 historii a národopis na filosofické fakultě. Zatímco historie byla již plně v rukách nových marxistických činovníků – což neznamenal, že někteří z nich později nedospěli ve velké osobnosti –, na okrajovější národopisné katedře zpočátku udávali tón a pak alespoň dožívali nekomunisté špičkových oborových kvalit, Karel Chotek či Drahomíra Stránská, stejně jako ze zrušené religionistiky příšedší Otakar Pertold. Jestliže v diplomní práci analyzovala literární zdroje, konkrétně dílo Karoliny Světlé, jako mladá etnografka již nemohla obejít dobový důraz na materiální kulturu. Naučila se jí však důkladně rozumět a pochopila, že pečlivé studium pramenů přináší víc než prvoplánové ideologické interpretace. Mirjam Stará (od roku 1961 provdaná za lékaře Miloše Moravce) byla jednou z prvních, kdo vedle dosavadního studia krojů otevřel výzkum dalších forem lidového oděvu, včetně pracovního, a jiných předmětů každodenního života, analyzovaných jak prostřednictvím historických, tak etnografických pramenů. Disertaci věnovala středověkým slovanským tkaninám (CSc. 1963), vedle toho se však pustila i do výzkumů komplikovaných etnických vztahů na Balkáně a neváhala využívat sociologické a demografické prameny. Bylo přitom dobrou školou, musela-li jako zaměstnankyně Slovan-ského ústavu (1954–63) a po jeho zrušení Ústavu dějin evropských socialistických zemí (1964–69) být s to obhájit svou práci před archivářsky orientovanými historiky i důkladnými filology, sama však chtěla ještě něco víc.

Moravcovou vedl výzkumný zájem k etnografii, ke studiu sociálního života a především festivit, proto v roce 1969 přešla do tehdejšího Ústavu pro etnografii a folkloristiku. Své dosavadní zájmy zde rozšířila o studium městského dělnictva, spolků a veřejných slavností, výrazněji začala uplatňovat etnografické metody výzkumu. Stejně jako dřív (Bohumila Zástěrová, Václav Žáček) měla přitom – ze svého hlediska – štěstí na vedoucí a starší kolegy, v etnologickém ústavu tedy na tehdy vládnoucího Antonína Robka. Moravcová s Robkem dokázala spolupracovat, současně si však udržela nezávislost a nepřijímala zdaleka všechny ideologické konstrukce, jimiž oplýval. Naopak byla jednou z mála, kdo mu příležitostně dokázal oponovat. Jako žena to uměla lépe než mnozí muži a i proto se záhy stala jednou z vůdčích osobností ústavu. Měla velký podíl na dodnes cenné syntéze *Stará dělnická Praha* (1981) a vedle množství dílčích studií vydala vlastní monografii *Národní oděv roku 1848* (1986; o čtyři roky později se práce stala základem doktorského řízení k udělení titulu DrSc.). Nezůstala však jenom u zavedených témat, v osmdesátých letech svou pozornost obrátila také k etnickým procesům, k osidlování českého pohraničí po druhé světové válce a vztahům s jinými slovanskými národy, včetně mezinárodních migrací. Tím si otevřela cestu k doslova další akademické kariéře.

Jako výkonná badatelka Moravcová sice po roce 1989 nemusela nynější Etnologický ústav opustit, spolupráce s Robkem a „levicová“ témata jí nicméně byly v nových poměrech vyčítány; počítalo se s tím, že s reorganizací Akademie věd odejde do penze. Moravcová sama ovšem s ničím takovým nepočítala, naopak se rozhodla plně využít nových možností: dosavadní studium periferních obyvatel měst shrnula ve dvou sbornících (*Pražané jini – druzi – cizí* [1992] a *Lidé z příměstí Prahy* [1993]), z nichž první se stal základem třináctisvazkové řady *Lidé města – Urban Dwellers*, kterou se spolupracovníky vydávala v letech 1992–98 a na niž následujícího roku navázal již regulérní časopis *Lidé města*. V rámci české etnologie dosud spíše okrajová urbánní etnografie byla mohutně posílena impulsy sociální a kulturní antropologie, která začala být po dvacetiletém nuceném zániku obnovována. Protože pro něco takového nebylo místo v akademickém ústavu, Moravcová s nejbližšími spolupracovníky v roce 1992 přešla do nově založeného Institutu základů vzdělanosti, v roce 2000 reorganizovaného do Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy. V šedesáti letech tak začala s učením a vedením studentů, především však s novými tématy interetnického soužití, etnické identity, vyjednávání a manifestace postojů v dramaticky se měnící české společnosti přelomu 20. a 21. století. Časopis, který sama vedla do více než sedmdesátky (důležitou členkou redakční rady zůstala

napořád), jí však zřejmě nestačil: v roce 2006 začala spolu se svou dcerou Danou Bittnerovou vydávat řadu sborníků *Etnické komunity* (dosud 12 svazků) a nezůstalo jen u ní.

V životní etapě, kdy se mnozí uchýlovali na odpočinek a od žen se předpokládalo, že budou nanejvýš hlídat svá vnoučata, Mirjam Moravcová začala druhou, neméně dlouhou a neméně publikačně bohatou akademickou kariéru. Kariéru poučeně čerpající z úspěchů i omylů té první, ale současně nově orientovanou a nesoucí nové ovoce. Kromě vlastních badatelských výsledků a ustavení důležitých publikačních platform šlo především o vedení studentů a systematické budování univerzitního etnologického a antropologického pracoviště, což jsou zásluhy zcela zásadní. Stála za nimi síla a houževnatost osobnosti Moravcové, která opět narazila na autoritativního, avšak vstřícného a uznalého šéfa Zdeňka Pince. Mohla se opřít i o bližší spolupracovníky, ale jak už to u silných osobností bývá, vedla je mnohdy nekompromisně. Právě tomu ale vděčíme za uvedené úspěchy. Bez této síly by nebyl ani časopis, ani sborníky, ani dnešní

katedra antropologie, ale především by nebyly desítky absolventů bakalářského, magisterského i doktorského studia, jež Mirjam Moravcová uvedla do odborné práce a nad jejichž výkony dále bděla.

Životní úspěch Mirjam Moravcové totiž nevysvětlíme jenom silou její osobnosti, ani štěstím na vedoucí a spolupracovníky, jež dokázala motivovat i ovládat. Vždycky v tom byl i kus mateřství, osobního zájmu a lásky, s nimiž sledovala a usměrňovala práci svých kolegů. Stála za tím touha pomáhat, vědomá investice do následovníků a pokračovatelů. Ne pro osobní zisk, ale pro poznání a nikdy nekončící budování díla, k němuž i ti nejlepší z nás přispívají jenom drobným přínosem. To jsem si uvědomil již jako student, i když jsem sám nikdy nepatřil k nejbližším žákům doktorky Moravcové, ale o to víc, když jsem se stal jejím kolegou a dvě dekády jsme společně zkoušeli prakticky všechny doktorandy antropologie na Fakultě humanitních studií. Měli jsme příležitost poznat se hodně zblízka a otevřeně, společně oceňovat dobrou práci a vysmívat se módním výstřelkům; ze strany paní doktorky však nikdy nezazněla pýcha, závist či zášť, vždycky jen ryzí zájem a touha pomoci. To mi přijde snad ještě víc než rozsáhlé vědecké dílo, které dokázala vytvořit, a těší mě, mohu-li podat svědectví o tom, že silná osobnost může být také vlídná a laskavá!

Zdeněk R. Nešpor

zdenek.nespor@fhs.cuni.cz